

APOSTATER
och
NYA RELIGIÖSA
RÖRELSER

BRYAN R. WILSON, FIL.DR
EMERITUS FELLOW

UNIVERSITY OF OXFORD
ENGLAND

3 DECEMBER 1994

APOSTATER
och
NYA RELIGIÖSA
RÖRELSER

APOSTATER *och* NYA RELIGIÖSA RÖRELSER

BRYAN R. WILSON, FIL.DR
EMERITUS FELLOW
UNIVERSITY OF OXFORD
ENGLAND

3 DECEMBER 1994

Varje religion som gör anspråk på en heltäckande samling doktriner och utövningar som den betraktar som uteslutande sina egna, kommer förmodligen att ställas inför det faktum att då och då kommer en del förutvarande medlemmar att frånga sin trohet och upphöra att stödja trons formaliteter, åtminstone några, kanske alla, av dess läror, utövningar, organisation och skolning. Apostasi har varit ett vanligt fenomen i historien hos olika trossamfund inom den judisk-kristna-muslimska traditionen. Varje ny schism från en redan etablerad trosorganisation har troligtvis setts av dem från vilken schismatikern har separerat, som ett fall av apostasi. Det har funnits dramatiska tillfällen i stor skala, som i den så kallade "stora schismen" mellan de österländska (ortodoxa) och västerländska (katolska) kyrkorna, samt vid uppkomsten av protestantismen under reformationen. (Det behöver tilläggas, om så bara för ordningens skull, att dissentienten och avvikande parter icke desto mindre ofta har anklagat de som kvarstår i den tidigare etablerade samlingen för

apostasi från någon tidigare förmodade standard av tro och utövning.) Med tanke på antalet religiösa falanger i kristenheten som uppstod ur en schism, måste det stå klart att apostasi har varit en utbredd och vanlig företeelse.

Inte varje händelse av apostasi resulterar dock i att det bildas ett avvikande och separat religiöst parti eller en sekt. Apostasi kan icke desto mindre anses inträffa när en ensam förutvarande troende drar tillbaka sina högtidliga löften och sin tidigare religiösa lojalitet. I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, vid en tid av kris inom kristen tro, fanns det några välkända fall av apostasi från romersk-katolska kyrkan. De framställdes som att de ägde rum i den kyrkan på grund av dess stränga krav på tro och utövning; på grund av dess motstånd mot modernism; och i synnerhet för att den uppmuntrade de mest hängivna av sina anhängare att förena sig med munkordnar eller kongregationer. Några av de uppseendeväckande berättelserna om klosterlivet, som påstods ha berättats av apostaterade munkar och nunnor – det välkända fallet med *Maria Monk* var mycket omskrivet – visade sig till stor del vara fiktiva, men användes mycket av anti-katolska propagandistiska media för dagen. I den nuvarande tidsperioden av religiös pluralism, i vilken en anda av ekumenik råder bland många av de större kristna samfundet, och i vilken ett så kallat ”byte” om tro och lydnad från en av dessa rörelser till en annan inte är ovanlig, hörs anklagelserna om apostasi mindre ofta. Men sedan ca 1960, i och med framkomsten i det västerländska samhället av olika nya minoritetsrörelser som har distinkta religiösa läror och som kräver en stark känsla av specifikt engagemang, kommer en medlem som avviker troligen att betraktas som apostat, och än mer så, naturligtvis, om medlemmen sedan fortsätter att förlöjliga eller hudflänga sina tidigare övertygelser och talar nedsättande om de som tidigare var hans nära vänner och bekanta.

Under de senaste decennierna, på grund av uppkomsten av så många nya religiösa rörelser som ställer hårda krav på lojaliteten hos sina medlemmar, har fall av apostasi blivit mycket uppmärksammade i massmedia. Apostatens berättelse, i vilken han vanligtvis presenteras som ett offer, ses som bra nyhetsstoff för media, i synnerhet om han erbjuder att ”avslöja” aspekter och kanske hemligheter om rörelsen som han tidigare tillhörde. Följden blir att apostater kanske får en omotiverat stor medial uppmärksamhet, speciellt när de kan avslöja sin tidigare lojalitet både när det gäller deras egen sårbarhet och den manipulation, bedräglighet, eller det tvång som utövas av ledare och medlemmar av rörelsen till vilken de rekryterades. Därför är dessa berättelser ofta den enda information som normalt är tillgänglig för allmänheten om minoritetsreligioner, och definitivt den mest spridda informationen och apostaten blir en central figur i bildandet (eller missbildandet) av åsikter i det offentliga rummet angående dessa rörelser.

Akademiska experter som är intresserade av religiösa minoriteter, och i synnerhet sociologer, vars område särskilt omfattar detta ämne, bedriver normalt sina akademiska undersökningar genom ett utbud av väl erkända metoder. De samlar sina data inte bara genom utforskning av arkiv och studiet av trycksaker och dokument, utan även genom observation från deltagare, intervjuer, enkäter och vilket är själva poängen här, från informatörer. Apostater är ofta mycket villiga informatörer, men sociologer brukar vanligtvis avsevärd försiktighet när det gäller denna möjliga källa till bevis. Som jag har skrivit någon annanstans, i diskussion om sociologens undersökningstekniker:

Informatörer som endast är kontakter och som inte har några personliga motiv för vad de berättar är att föredra framför de som försöker använda en utredare för sina egna syften. Den avogt sinnade och apostaten i synnerhet är informatörer vars bevis måste användas med försiktighet. Apostaten är i allmänhet i behov av själv-rättfärdigande. Han försöker att rekonstruera sitt eget förflutna, ursäkta sina tidigare anknytningar, och att klandra de som tidigare var hans närmsta vänner och bekanta. Inte sällan lär sig apostaten att öva in en 'grymhetsberättelse' för att förklara hur han genom manipulation, bluff, tvång, eller bedrägeri, förmåddes att ansluta sig till eller stanna kvar i en organisation som han nu förnekar och fördömer. Apostater, som gjorts till sensation i pressen, har ibland försökt göra förtjänst på berättelser om sina erfarenheter i historier som sålts till dagstidningar eller producerats som böcker (ibland skrivet av 'spökskrivare'). [Bryan Wilson, *De sociala dimensionerna hos sekterism*, Oxford: Clarendon Press, 1990, sidan 19.]

Sociologer och andra utredare av minoritetsreligioner har därför kommit till insikt om en särskild konstellation av motiv som driver apostater i den hållning de anammar i förhållande till sitt tidigare religiösa engagemang och deras senare avståndstagande från det. Apostaten måste etablera sin trovärdighet både med avseende på sin tidigare konvertering till ett religiöst samfund och sitt efterföljande avståndstagande från detta åtagande. För att rättfärdiga sig själv i förhållande till sin *helomvändning* krävs en rimlig förklaring för både hans (vanligtvis plötsliga) anslutning till den förutvarande tron och hans inte mindre plötsliga övergivande och fördömande av den. Akademiker har kommit att känna igen "grymhetsberättelsen" som en distinkt genre hos apostaten, och har till och med kommit att betrakta den som ett igenkännbart kategorifenomen [A.D Shupe, Jr och D.G. Bromley: "Apostater och grymhetsberättelser", i B. Wilsons (ed.), *De sociala effekterna av nya religiösa rörelser*, New York, Ros Sharon Press, 1981, sidorna 179–215.] Apostaten representerar vanligen sig själv som att ha stiftat bekantskap med sin tidigare lojalitet vid en tidpunkt då han var särskilt sårbar – deprimerad, isolerad,

i avsaknad av socialt eller ekonomiskt stöd, alienerad från sin familj, eller någon annan sådan omständighet. Hans tidigare bekanta beskrivs nu som att ha övertalat honom genom falska påståenden, bedrägerier, löften om kärlek, stöd, förbättrad prospekt, ökad välbefinnande, eller liknande. I själva verket fortsätter apostatens berättelse med att säga att de var falska vänner, som enbart försökte att utnyttja hans välvilja och utnyttja honom genom att få honom att arbeta långa timmar utan lön, eller lägga beslag på vadhelst han ägde i form av pengar eller egendom. Således presenterar apostaten sig själv som ”att ha räddats från undergången”, som att inte ha varit ansvarig för sina handlingar efter att han har invigts i sin tidigare religion, och som att ha ”kommit till sina sinnen” när han lämnade. I grund och botten är hans budskap att ”med tanke på situationen, det kunde ha hänt vem som helst”. *De* är helt och hållet ansvariga och *de* agerar med berätt mod mot intet ont anande, oskyldiga offer. Genom en sådan framställning av fallet, omplacerar apostaten ansvaret för sina tidigare handlingar, och strävar efter att återintegreras i det större samhället som han nu försöker påverka, och kanske för att mobilisera, mot den religiösa grupp som han på senare tid har övergett.

Nya rörelser, vars läror och utövningar är relativt obekanta, och vars övertygelser och organisation är utformade i termer som är nya eller nyligen anpassats, är mest utsatta för allmänhetens misstänksamhet, om de har hemliga eller oavslöjade läror, eller förefaller vara exceptionellt flitiga i att söka konvertiter eller har en distinkt attraktion för en eller annan del av samhället (t.ex. ungdomar, studenter, etniska minoriteter, invandrare etc.) eller om löfena om nyttan för troende överskrider de vardagliga förväntningarna hos allmänheten i stort, kan de lätt bli föremål för allmän smädelse eller till och med fientlighet. Apostaternas grymma berättelser, särskilt när de förstoras genom pressens sensationella inriktning, föder dessa tendenser och ökar nyhetsvärdet av ytterligare grymma berättelser. Tidningarna är välkända för att sammanfatta tidigare sensationella berättelser när de letar nya historier i samma anda om specifika rörelser – en praxis som av en del sociologer betecknas som användningen av ”negativ sammanfattning av händelser.” [”Detta syftar på den journalistiska beskrivning av en situation eller händelse på ett sådant sätt att man fångar och uttrycker dess negativa essens som en del av en oregelbunden och långsamt framåtskridande berättelse. En till synes isolerad händelse används därmed som ett tillfälle att hålla det bredare, kontroversiella fenomenet i allmänhetens sinne.” – James A. Beckford, *Kult kontroverser: Samhällets svar på nya religiösa rörelser*, London, Tavistocks, 1985, sidan 235.] På detta sätt förstärks den dramatiska betydelsen av varje apostats berättelse i dess innebörd, på bekostnad av en objektiv och etiskt neutral utredning av religiösa fenomen av det slag som genomförs av akademiska sociologer. Samtida religiösa rörelser verksamma i samband med snabba förändringar i samhället och förändringar i uppfattningen av religiösa och andliga övertygelser, kommer sannolikt att vara särskilt

mottagliga för nedvärderingen och förtälet som sker genom cirkulationen och upprepning av berättelser från apostater.

Varken den objektiva sociologiska forskaren eller domstolen kan villigt betrakta apostaten som en trovärdig eller pålitlig källa till bevis. Han måste alltid ses som en vars personliga historia predisponerar honom till förutfattade meningar både vad det gäller hans tidigare religiösa engagemang och kopplingar, misstanken måste uppstå att han betar sig från en personlig motivation att rättfärdiga sig själv och återfå sin självkänsla, genom att visa att han först har varit ett offer men senare har blivit en befriad korsfarare. Som flera olika exempel har visat, är han benägen att vara lättpåverkad och redo att förstora eller utbrodera sina klagomål för att tillfredsställa den art av journalister vars intresse mer ligger i sensationella exempel än en objektiv framställning av sanningen.

BRYAN RONALD WILSON

3:e december 1994

Oxford, England

BRYAN RONALD WILSON

Bryan Ronald Wilson är Reader Emeritus i sociologi vid University of Oxford. Från 1963 till 1993 var han också Fellow of All Souls College, och 1993 valdes han till Emeritus Fellow.

I mer än 40 år har han bedrivit forskning i religiösa minoritetsrörelser i Storbritannien och utomlands (i USA, Ghana, Kenya, Belgien och Japan, bland andra ställen). I hans arbete har ingått att läsa publikationerna från dessa rörelser och så långt möjligt, umgås med deras medlemmar på deras möten, ceremonier och i deras hem. Det har även innefattat fortlöpande uppmärksamhet på, och kritisk utvärdering av verk från andra forskare.

Han har kandidatexamen i ekonomi och fil.dr vid University of London och fil.mag. vid University of Oxford. År 1984, erkände University of Oxford värdet av hans publicerade verk genom att tilldela honom graden av Doctor of Letters (den högsta akademiska graden inom humaniora). År 1992 gjorde Catholic University of Louvain i Belgien honom till hedersdoktor. År 1994, valdes han till docent vid British Academy.

Vid olika tillfällen har hållit följande ytterligare utmärkelser:

Docent vid Commonwealth Fund (Harkness-stiftelsen) vid University of California, Berkeley, USA, 1957–8

Gästprofessor vid University of Ghana, 1964

Docent vid American Council of Learned Societies, vid University of California, Berkeley, USA, 1966–7

Forskningskonsult för Sociologi of Religion till University of Padua, Italien, 1968–72

Gästprofessor i The Japan Society, 1975

Gästprofessor, The Catholic University of Louvain, Belgien, 1976; 1982; 1986; 1993

Snider, gästprofessor vid University of Toronto, Kanada, 1978

Gästprofessor i Sociologi of Religion och konsult för religiösa studier i Mahidol University i Bangkok, Thailand, 1980–1

Scott, gästprofessor, Ormond College vid University of Melbourne, Australien, 1981

Gästprofessor vid University of Queensland, Australien 1986

Framstående gästprofessor vid University of California, Santa Barbara, Kalifornien, USA, 1987

Under åren 1971–5, var han president Conférence Internationale de Sociologie Religieuse (världsomspännande organisation för ämnet), 1991 han valdes till Hedersordförande i den här organisationen som nu döptes om till Société Internationale de Sociologie des Religions

Ledamot för the Society for the Scientific Study of Religion (United States) 1977–9

I flera år var han europeisk biträdande redaktör för *Journal for the Scientific Study of Religion*

I sex år, gemensam redaktör för *Annual Review of the Social Science of Religion*.

Han har föreläst mycket om religiösa minoritetsrörelser i Storbritannien, Australien, Belgien, Kanada, Japan och Förenta staterna, och då och då i Tyskland, Finland, Frankrike, Nederländerna, Norge och Sverige.

Han har kallats som expertvittne angående sekter i domstolar i Storbritannien, Nederländerna, Nya Zeeland och Sydafrika och har tillhandahållit bevis under edligt intyg för domstolarna i Australien och i Frankrike. Han har också kallats att avge skriftliga expertråd om religiösa rörelser för Parliamentary Home Affairs Committee of the House of Commons.

Bland andra verk, han har publicerat nio böcker som ägnats helt eller delvis till religiösa minoritetsrörelser:

Sects and Society: the Sociology of Three Religious Groups in Britain, London: Heinemann och Berkeley: University of California Press, 1961, omtryckt, Westport, Connecticut, USA, Greenwood Press, 1978

Patterns of Sectarianism (redigerad) London, Heinemann, 1967

Religious Sects, London: Weidenfeld och Nicholson, New York: McGraw Hill, 1970 (även utgiven i översättning till franska, tyska, spanska, svenska, tyska och japanska)

Magic and Millennium, London: Heinemann och New York: Harper och Row, 1973

Contemporary Transformations of Religion, London: Oxford University Press, 1976 (även utgiven i översättning till italienska och japanska)

The Social Impact of the New Religious Movements (redigerad) New York: Ros Sharon Press, 1981

Religion in Sociological Perspective, Oxford: Clarendon Press, 1982 (även utgiven i översättning till italienska, japanska översättningen i förberedelse)

The Social Dimensions of Sectarianism Oxford: Clarendon Press, 1990

A Time to Chant: the Soka Gakkai Buddhists in Britain, [med K. Dobbelaere] Oxford: Clarendon Press, 1994 (japanska översättningen förbereds).

Han har också bidragit till mer än 25 artiklar om religiösa minoritetsrörelser, för redigerade verk och lärda tidskrifter i Storbritannien, USA, Frankrike, Belgien, Holland, och Japan, och *Encyclopaedia Britannica*, *Encyclopedia of Social Sciences*, samt *Encyclopedia of Religion*, och förbereder för närvarande ett bidrag till *Enciclopedia Italiana*.

